

Hans Andersson, Peter Carelli & Lars Ersgård, *Visions of The Past. Trends and Traditions in Swedish Medieval Archaeology*. Lund Studies in Medieval Archaeology 19. Stockholm 1997. 808 sivua.

Suomesta olisi 1920-luvulla voinut tulla keskiajan arkeologian edelläkävijämaa, sillä silloin suunniteltiin Juhani Rinteen kutsumista keskiajan arkeologian professoriksi Turun Yliopistoon. Tähän tehtävään Rinne oli vuonna 1914 esitetyn väitöskirjansa lisäksi valmistautunut julkaisemalla suuren joukon keskiajan kirkkoihin liittyviä tekstejä ja Turun tuomiokirkko -nimisen juhlaKirjan vuonna 1929. Valmistumassa oli sitä paitsi laaja tutkimus *Pyhä Henrik piispa ja marttyyri*, joka ilmestyi painosta 1932. Rinne oli siis ilmeisen pätevä professorin virkaan, mutta hanke kaatui, kuuleman mukaan siihen pikkuseikkaan, että hänen kotikielensä oli ruotsi. Tämän jälkeen katsottiin pitkään keskiajan aineellisen kulttuurin tutkimisen kuuluvan taidehistorian piiriin ja vasta 1980-luvulta lähtien on keskiajan arkeologian opetusta annettu Turun yliopistossa.

Keski-Euroopassa keskiajan arkeologiaa on harrastettu kauan, mutta varsin ajankohtaiseksi tieteellisenä tutkimus- ja opetusaineena se tuli toisen maailmansodan jälkeen lukuisten pommitettujen kaupunkikeskusten jälleerakentamisen yhteydessä. Ruotsissa tilanne oli tietenkin toinen. Siellä keskiajan arkeologien tarve tuli akuutiksi 1950-luvulla alkaneen vanhojen kaupunkien keskustojen uudistamisen johdosta. Toinen tärkeä tekijä oli samoihin aikoihin käynnissä oleva keskiaikaisten kirkkojen restaurointibuumi. Keskiajan arkeologia hyväksyttiin vuonna 1962 itsenäiseksi akateemiseksi tutkintoaineeksi Lundin yliopistossa ja täten Lundista tuli Turun sijasta tämän alan tutkimuksen edelläkävijä Pohjois-Euroopassa.

Lundin keskiajan arkeologian oppituolin ensimmäinen haltija oli Erik Cinthio. Hänen seuraajakseen tuli vuonna 1986 Hans Andersson. Hyvissä ajoin ennen siirtymistään eläkkeelle on Andersson yhdessä Peter Carellin ja Lars Ersgårdin kanssa julkaissut mahtavan kokoamateoksen *Visions of the Past*, joka antaa perusteellisen kuvan Ruotsin keskiajan arkeologian tämänhetkisestä tilasta. Yleiskatsauksessaan Andersson kuvailee miten tieteenhaaran luonne Lundin laitoksen lyhyen historian aikana voimakkaasti on muuttunut. 1960-luvulle saakka keskiajan arkeologia oli pitkälti monumenttitutkimusta, jossa keskityttiin kirkkojen, linnojen ja kaupunkien rakentamishistoriaan. Laitoksen perustamisen jälkeen tutkimus on siirtynyt yhä suurempiin kokonaisuuksiin. Tähänään kiinnostus ei pelkisty esineisiin ja rakentamiseen, vaan koko yhteiskunnan eri rakenteisiin. Perinteisten kirkko-, linna- ja kaupunkitutkimusten lisäksi kiinnitetään yhä enemmän mielenkiintoa hinterlandeihin, eli niihin laajempiin kokonaisuuksiin joista kyseiset rakennuskeskittymät ovat taloudellisesti, poliittisesti ja ideologisesti olleet riippuvaisia. Esimerkkinä tällaisesta laajemmasta tutkimusotteesta Andersson mainitsee 1980-luvulla toteutetun Ystad-projektin, jossa kokonainen maakunta kaikkine kulttuurijäänteineen oli tieteellisen pohdinnan kohteena. Hän varoittaa kuitenkin liian laajojen tutkimusalueiden vaaroista ja uskoo että tutkimus tulevaisuudessa tulee keskittymään suppeammin rajoitettujen alueiden syvempään tutkimiseen. Erittäin tärkeänä hän pitää maaseudun niin pitkään laiminlyödyn historiallisen ajan arkeologisen tutkimuksen lisäämistä.

Visions of the Past on niin laaja ja monipuolinen teos, että sen perusteellinen arviointi kirja-arvostelun puitteissa on mahdotonta. Kirjoittajien määrä on 35 ja aihepiirit vaihtelevat syvällisistä filosofisista pohdiskeluista käytännöllisten kaivaustulosten julkaisemiseen. Arvostelijan tehtäväksi jää tämän vuoksi kirjan luettelomainen esittely ja huomion kiinnittäminen muutamaani yksityiskohtiin seuraten kirjan jakoa seitsemään lohkoon.

The Long-Term Perspective

Tämän otsikon alle on kerätty yleisluontoisia kirjoituksia. Ajallisesti laajin esitys on Bengt Söderbergin selostus nykyisessä Helsingborgin kunnassa sijaitsevan Filbornan kylän kehityksestä vuosien 1000 ja 1800 välillä. Lähdemateriaalina Söderbergillä on tulokset n. 11 000 m² suurelta kaivausalueelta, jossa tutkimuksia suoritettiin vuonna 1994. Hän toteaa, että läheisyys Helsingborgin kaupunkiin satamineen ja kuninkaan linnoineen on koko tarkasteluajanjaksolla vaikuttanut kylän kehitykseen. Arkeologiset löydöt kertovat kyläläisten poikkeuksellisen korkeasta elintasosta niinä ajankohtina, jolloin Helsingborgin kauppa on kukoistanut. Kohokohtia olivat sillimarkkinoiden huippukausi 1100-luvulla ja maanviljelystuotteiden viennin kohokohta uuden ajan alkupuolen. Ääretön köyhtyminen Skoonen vuonna 1658 tapahtuneen Ruotsiin liittymisen jälkeen on silmiinpistävä. Tästä katastrofista selvitettiin lopullisesti vasta 1800-luvulla.

Filbornan rakennusperinteessä tapahtuneet muutokset kertovat yhteiskunnallisista murroskausista. Aikakaudella 500–1000, jolloin maatilat ilmeisesti olivat hyvin laajoja, asuttiin pitkissä kolmilaisissa Trelleborg-tyyppisissä taloissa. 1100-luvulla kyläläiset muuttivat pienempiin kaksilaisiin hallirakennuksiin, lähemmäksi toisiaan, mikä viittaa perheiden kokoonpanossa tapahtuneisiin muutoksiin. Vuoden 1250 jälkeen tulivat kivijalat ja sauvatekniikka käyttöön. Uuden ajan alkupuolella elämänmuodot monipuolistuivat. Tonteilla oli nyt useita hirsirakennuksia ja tulisijoina toimivat muuratut uunit. Koko Filbornan kylä paloi 1668, jonka jälkeen siirryttiin nykyaikaan asti säilyneeseen kylärakenteeseen, mutta nyt hirsi oli liian

arvokas rakennusmateriaali. Asumisessakin oli pakko tyytyä ristikkorakenteisiin.

Pär Connellid ja Christina Rosén kirjoittavat pitkän aikavälin kulttuurikehityksestä Hallannissa. Luonnolliset olosuhteet ovat tässä maakunnassa huomattavasti köyhemmät kuin Skoonessa, mutta sielläkin voi erottaa kaksi selvää huippua taloudellisessa kehityksessä, toinen 1200-luvulla ja toinen 1500-luvulla. Maatilojen rautakaudelta jatkunut yhtenäinen ja tasainen kehitys päättyi 1800-luvun maareformeihin. Kirjoittajien raportti on alustava ja he toteavat että tarvitaan paljon monitieteellistä tutkimusta ennen kuin luotettava käsitys Hallannin kulttuurikehityksestä on saatu aikaan.

Lena Lindgren-Hertzin tutkimusalueena on Itä-Götanmaa. Hän toteaa että myöhäisviikinkiajasta ja keskiajasta on olemassa paljon vähemmän tutkimustietoa kuin varhemmasta rautakaudesta, vaikka maakunta nimenomaan keskiaikana oli Ruotsin keskeisintä aluetta. Kirjoittaja ei halua vielä vetää pitemmälle vieviä johtopäätöksiä tutkimustuloksistaan, mutta toteaa yleisenä trendinä, että siirtyminen keskiaikaan noin tuhat vuotta sitten merkitsi suuria muutoksia kulttuurimaisemassa. Rautakauden puolella maata viljeltiin suurissa, kivilatomuksilla ympäröidyissä yksiköissä. Karjaa pidettiin kiviaitojen ulkopuolella ja kalmistot sijaitsivat kaukana viljelyn keskellä sijaitsevista asuinrakennuksista. Keskiaikaan siirryttäessä raivattiin kylille tilaa asutuksen keskellä sijaitseville käyttämättömille alueille ja niihin siirrettiin myös yhteiset hautausmaat. Yhteiskunnallinen rakennemuutos oli siis melkoinen.

Barbro Sundnér on kauan toiminut *Natursten i byggnader* -nimisen projektin vetäjänä. Artikkelissaan hän toteaa, että rakennusten kivimateriaali on myös tärkeä arkeologinen tutkimusmateriaali. Kirkkoja ja linnoja on eri kausina rakennettu eri kivilajeista. Yleensä on käytetty paikallista kiveä, mutta välillä muodikasta kiveä on tuotettu kaukaakin. Tyypillinen esimerkki tästä on gotlantilaisen rakennuskiven vienti Manner-Ruotsiin varhaisella keskiajalla.

Spanning the Regions

Kirjan toisessa kirjoitusryppäässä keskitytään alueiden välisiin ongelmiin. Suomalaisia lukijoita kiinnostanee tässä yhteydessä eniten Thomas Wallerströmin pohdinnat etnisiteetistä metodologisena ongelmana historiallisen ajan arkeologiassa. Wallerström toteaa että arkeologia pitkälti on kansallinen tiede, jonka käsitteet ovat kansallisaatteiden värittämiä. Näin monille oletetuille muinaisille ryhmittymille on annettu myöhempien aikojen olosuhteisiin pohjautuvia nimiä. Puhutaan esim. menneisyyden suomalaisista, lappalaisista ja kainulaisista, vaikka näitä käsitteitä silloin tuskin on ollut olemassa. Nyt käytössä olevat termit ovat historian aikana käyttöön tulleita määrättyjä ryhmiä tarkoittavia nimiä, joiden sisältö usein on muuttunut ja jotka eri yhteyksissä ovat tarkoittaneet eri asioita. Tässä mielessä on epähistoriallista ja epätieteellistä käyttää niitä puhuttaessa esihistoriallisista ihmisryhmistä. Eiväthän nykyaikana käytössä olevat etniset termit edes keskiajalla tarkoittaneet samaa asiaa kuin nykyään.

Etnisten nimien antaminen on ollut vallankäytön väline. Valtiolliset ja kirkolliset verottajat ovat tarvineet nimiä voidakseen alistaa eri ihmisryhmiä. Samaa ihmistä on voitu kutsua eri ryhmänimellä, riippuen nimenkäyttäjän tarkoitusperästä. *Njemtsi* on tyypillinen tällainen termi, joka sinänsä tarkoittaa mykkää ja jota venäläisissä lähteissä käytetään tarkoittaen lähinnä väärauskoista, mutta usein sitä on käännetty sanoilla saksalainen tai ruotsalainen. Ruotsin kielessä sanalla *finne* on vähän samanlainen tausta. Se on kai perimmältä tarkoittanut metsäläistä, myöhemmin lappalaista ja vasta historiallisena aikana se on saanut nykyisen merkityksensä.

Wallerström varoittaa historiografian vakiintuneiden kansallisenimitysten käytöstä arkeologisessa tutkimuksessa. Jokainen historiallinen kollektiivi on tutkittava omana kokonaisuutena, omista lähtökohdistaan. Niiden automaattinen liittäminen johonkin etniseen ryhmään voi olla harhaanjohtava.

Matias Bäck pohtii Birkan merkitystä alueellisena keskuksena. Hän toteaa että kyseessä oli kauppapaikka ilman itsenäistä poliittista roolia. Sen on täytynyt olla riippuvainen Mälارين-seudun poliittisen johdon tuesta. Birka on ollut kansainvälinen kohtauspaikka, niin kauan kuin se on ollut hyödyllinen alueen poliittiselle johdolle.

Ingrid Gustin on tutkinut Birkasta löytyneitä vaakoja ja punnuksia. Hän toteaa, että siellä käytetty punnitussysteemi sinänsä polveutuu islamilaiselta kulttuurialueelta, mutta painoyksikön määrittäminen on aina ollut paikallisten viranomaisten yksinoikeus. Birkassa on täytynyt olla auktoriteetti, joka kulloinkin on määrännyt painon arvon. Gustin arvelee että ainoa paikallinen taho, jolla on ollut valtaa antaa tällaisia määräyksiä on täytynyt olla Adelsön saarella majaileva Mälارين alueen kuningas.

Lars Lundqvist tutkaillee alueproblematiikkaa Hallannin horisontista katsoen. Slöinge-nimisellä paikkakunnalla on useamman vuoden aikana suoritettu kaivauksia jotka kaikki osoittavat että siellä on sijainnut merkittävä päällikkökartano ajalla n. 400–1000. Lundqvistin mukaan löydöt osoittavat että Slöinge tällä kaudella on toiminut alueen poliittisena keskuksena. Vuosituhannen vaihteessa kartano autoitui ja maakunnan keskuksiksi kehittyi vähitellen Varberg. Kirjoittaja olettaa että Slöinge oli paikallinen johtokeskus, joka vallan keskittyessä Tanskan kuninkaan käsiin menetti merkityksensä.

Mats Mogren tunnetaan Tukholman pohjoispuolella sijaitsevien linnojen tutkijana ja keskiajan arkeologian teoreetikkona. Tässä yhteydessä hän pohtii Norlannin siirtymistä Ruotsin keskusvallan alaisuuteen. Mogrenin mielestä arkeologiset löydökset osoittavat että Hälsingland, millä keskiaikana tarkoitettiin Gävlen kaupungin pohjoispuolella sijaitsevia alueita aina Lapin rajoille saakka, tuli Ruotsin kuningasvallan mielenkiinnon kohteeksi vasta v. 1323 solmitun Pähkinäsaaren rauhan jälkeen. Siihen mennessä alue oli kuitenkin kirkon toimesta saatettu Herran nuhteeseen. Mogrenin mukaan tämä tapahtumaketju on hyvä esimerkki keskusta-periferia-teorioiden paikkansapitävyydestä. Periferian valtaamisessa on kolme porrasta: ideologinen, taloudellinen ja poliittinen. Norlannin kohdalla tämä prosessi kesti koko keskiajan ja jatkui vielä kauan uudellakin ajalla.

Mats Roslundin käsittelemä alue on valtava, koko bysanttilainen kulttuurialue Konstantinopolista Novgorodiin saakka. Viitaten Sigtunasta ja Lundista löytyneisiin bysanttilaisiin esineisiin hän reippaasti kumoaa joukon historiantutkimuksen mielimyöntejä. Roslundin mukaan on varjagien merkitystä Ruotsin itäsuhteiden luomisessa voimakkaasti yliarvostettu. Valtaosa löydetystä esineistöstä on täytynyt tulla Pohjolaan normaalin kaukokaupan välityksellä eikä Bysantin keisarin palkkasoturien mukana. Kiovan ja Novgorodin alueiden kaupankäynti Sigtunan ja Lundin kanssa on ollut vilkasta 900–1100-lukujen aikana. Kaulassa kannettavia ristejä ja muita kristinuskon harjoittamiseen liittyviä esineitä on silloin tuotettu Pohjolaan bysanttilaisesta maailmasta, mutta mistään idästä tulevasta lähetystoiminnasta ei voi puhua. Kaupan kulmineoituessa 1100-luvulla Ruotsi (ja kenties Suomikin?) oli jo liitetty lännen kirkon yhteyteen. Bysantin kauppa loppui lyhyeen vuonna 1204 kun länsimaaiset ristiretkeläiset valloittivat Konstantinopolin ja hävittivät idän keisarikunnan talousmahdin.

The Religious Dimension

Keskiaikaa ei voi käsitellä ottamatta huomioon uskonnon merkitystä. Niin tässäkin kirjassa on joukko kirkkoon ja jumalten palvontaan liittyviä kirjoituksia. Kenties jännittävin esitys tältä alalta on Jes Wienbergin artikkeli, jonka aiheena on kirkon rappeutuminen ja romahdus keskiajan lopulla. Tekstin perustana on hänen vuonna 1993 ilmestynyt väitöskirjansa *Den gotiske labyrint. Middelalderen og kirkerne i Danmark*.

Wienberg toteaa, että uskomattoman suuria pääomia satsattiin kirkkojen rakentamiseen ja sisustamiseen nimenomaan keskiajan viimeisinä vuosikymmeninä 1450–1520. Tätä on yleensä pidetty merkinä taloudellisesta ja henkisestä nousukaudesta. Wienberg myöntää, että rahaa on ollut runsaasti käytettävissä, mutta katsoo että tämä ylimitoitettu rakentaminen voidaan myös tulkita rappioliemiöksi. Koko 1400-luvun aikana läntinen kirkko oli käymistilassa ja maallisen yhteiskunnan puolella aateliston ja porvariston välinen kilpailu pääomien hallinnasta kiristyi. Sijoittamalla rahaa kirkkorakennuksiin porvaristo haki papiston apua tässä taistelussa mutta turhaan. Yläluokkaa edustavat ruhtinaat ja aateli veivät voiton. Rahaa oli edelleen käytettävissä, mutta nyt se sijoitettiin linnojen ja kartanoiden rakentamiseen. Tämä vallansiirto edellytti kuitenkin aatteellista vallankumousta. Keskiajan jumaloppisen ajatustavan tilalle astui uusi yksilökeskeinen ideologia. Wienberg näkee ajan kirkkorakennusvimman väistyvän ajatusmaailman viimeisenä taistona. Syntynyttä henkistä tyhjyyttä yritettiin täyttää valtavilla monumenteilla. Vastaavina viivytystaistelun ilmiöinä hän tulkitsee rautakauden loppupuolen suuret hautakummut ja 1800-luvun uuden kirkkorakennusbuumin.

Peter Carellin osuus muodostuu tavallaan antiklimaksiksi Wienbergin teoreettisille spekulatioille. Hän esittelee neljä kivikautista piikirstvää, jotka äskettäin ovat löytyneet keskiaikaisten kaivausten yhteydessä Lundissa. Ennestään tunnetaan yli seitsemänkymmentä vastaavaa löytöä Lundista. Carelli toteaa että näillä esineillä on keskiajalla täytynyt olla maaginen merkitys. Koska esihistoria silloin oli tuntematon käsite on piikirstveitä tulkittu ukonvaajoiksi, yliluonnollisiksi ilmiöiksi, joilla oli suojaavat ja lääkitsevät ominaisuudet. Kansanperinteessä tämä uskomus on säilynyt kauan, ihan viime vuosisadalle saakka.

Gunnar Andersson käsittelee hautaustapojen muuttumista varhaiskeskiaikana. Hän on ollut mukana Valstassa sijaitsevan kalmiston kaivauksissa, joissa pakanallisia ja kristittyjä hautauksia esiintyi rinnakkain 1100-luvulle saakka. Valsta on vain 12 km päässä Sigtunasta, josta samalta kaudelta löytyy pelkästään kristillisiä hautoja. Tämä osoittaa miten uusi uskonto vähitellen on levinnyt keskuksesta periferiaan.

Ann-Lili Nielsen on kaivanut Borg-nimisen päällikkökartanon alueella Norrköpingin lähellä. Erään viikinkiaikaisen rakennuksen yhteydestä löytyi runsaasti uhrilahjoiksi tulkittavia esineitä, minkä johdosta hän olettaa että kyseessä on kartanon kulttirakennus.

Jörn Staecker käsittelee myöhäisrautakauden arkeologisessa löytöaineistossa esiintyvien kristillisten kulttiesineiden, kuten piispansauvojen ja ristiriipusten merkitystä lähetyst historian kannalta. Hän toteaa että tällaiset esineet ovat huonoja historian lähteitä, koska niistä ei voi päätellä ovatko ne tulleet maahan lähetyssearnaajien mukana vai kenties viikinkien ryöstösaalina.

Mental and Productive Landscapes

Anders Andrén, joka kuuluu Lundin laitoksen varttuneiden tutkijoiden joukkoon, tuo uuden muinaismuistoaluetyyppin arkeologiseen keskusteluun. Hän toteaa, että keskiaikaisten herrasmiesten päharrastus rauhan aikana oli metsästyksensä ja että Englannista tunnetaan noin 3 200 keskiaikaista eläintarhaa. Tanskalaisista lähteistä tiedetään että *holm*-sanaa käytettiin kuninkaalle varattuna metsästysalueesta.

Lundin lähellä sijaitsee Dalby hage -niminen kivivallilla aidattu muinaismuistoalue, jonka alkuperä on hämärän peitossa. Andrén toteaa että aluetta tuskin voi tulkita muinaislinnaksi, kuten on tapahtunut, vaan heittää eläintarhavaihtoehdon keskusteluun. Sijaitsehan se varhaiskeskiaikana Dalbyn kuninkaankartanon mailla ja siellä kuninkaallisen seurueen herrat ovat hyvin voineet mieliharrastustansa harjoittaa.

Andrénin tulkintaehdotus on mielenkiintoinen ja ajatuksia herättävä. Toimiko Rapolan alue Hämeen linnan päällikön eläintarhana? Ja mikä oli Ruissalon kuninkaankartanon käyttötarkoitus keskiaikana?

Värmlannin metsistä sen sijaan ei ole löytynyt aatelisherroja ja näin ollen on itsestään selvää, että Eva Svensson, joka on kaivanut talon paikkaa Gunnarskogissa läntisessä Värmlannissa, toteaa että täällä asuneen talonpojan pääelinkeinona on keskiaikana ollut metsästyksensä. Tämän lisäksi on paikalla harjoitettu raudanvalmistusta pienessä mittakaavassa. Rautaa on ilmeisesti valmistettu myös myyntiä varten, koska paikkakunnan elintaso on ollut verrattain korkea. Kylän sijainti Skaran ja Trondheimin välisen pyhiinvaeltajareitin varrella on mahdollistanut tällaisen myyntitoiminnan.

Karin Lindebladin pohdinnan kohde on Norrköpingin historia. Hän toteaa, että kaupunki keskeisestä sijainnistaan huolimatta säilyi kyläpahasena koko keskiajan. Tämä johtuu siitä että kaupunki oli kolmen mahtavan kartanon ympäröimä. Kartanoiden herrat käyttivät paikkakunnan antamat edut omaksi hyödykseen.

Magnus Stibéus on tutkinut pyöreitä kivilatomuksia Göteborgin seudun saaristossa. Löytöaineisto rajoittuu piikivestä valmistettuihin työkaluihin. Kyseessä ei kuitenkaan ole kivikauden asuinpaikat, vaan selvästi keskiaikaiset muinaismuistoalueet. Saariston kalastajat ovat kautta keskiajan käyttäneet piityökaluja kalojen perkaamiseen.

Göran Tagesson kertoo kaivausprojektista Kungsbro-nimisen kartanon alueella Vretan luostarin läheisyydessä. Projektin tarkoituksena on ollut arkeologian keinoin tutkia kirkon ja maallisten suurmiesten välisen vallanajan kehitystä keskiaikana. Vreta oli Sverkerien kuningassuvun kartano, joka luovutettiin sisterssiläisluostarin käyttöön 1160-luvulla. Kungsbro – keskiajan Bro – säilyi silloin kuninkaan hallinnassa. Nimensä kartano oli saanut alueella sijaitsevan Motala-joen ylityspaikan mukaan. Vuonna 1272 Bro joutui Linköpingin piispan käsiin ja kaivaukset ovat osoittaneet että alue oli merkittävä. Piispan toimesta rakennettiin paikalle linna joka on toiminut sekä veronkanto- että kauppapaikkana. Kirkolle oli tärkeitä varjella omia taloudellisia intressejään rikkaan luostarin läheisyydessä.

Drawing Boundaries

Rajat ovat tärkeitä tekijöitä maiseman kannalta, mutta arkeologit ovat kiinnittäneet niihin melko vähän huomiota siitä yksinkertaisesta syystä että ne usein ovat täysin löydöttömät. Carolina Andersson ja Ann-Mari Hällans ovat tutkimustensa yhteydessä kohdanneet tämän ongelman Säbyn ja Valstan kylissä Uplannin Norrsundassa. Kylien ja alueiden välistä he eivät ole löytäneet merkkejä aidoista. Ne eivät täällä ole olleet tarpeellisia keskiaikana. Tyhjät alueet toimivat rajoina ja siinä piilee niiden merkitys.

Rikard Hedvall jatkaa rajaproblematiikan pohdiskelua. Hän toteaa, että tilojen välissä oli kiviaitoja rautakaudella, mutta uuden verotussysteemin vuoksi nämä hävisivät keskiaikaan siirryttäessä. Taloja liitettiin silloin kyliksi, jotka kollektiivisesti vastasivat veronmaksusta. Kylät yhdistettiin seurakunniksi ja valtakunta jaettiin maakuntiin, jotta verotus toimisi. Linnat ja kirkot ympäröitiin muureilla, joilla varmaankin oli myös symbolinen merkitys. Taivaallisen ja maallisen vallan saarekkeita erotettiin omiksi kokonaisuuksiksi. Hedvall toivoo, että näihin rajoihin kiinnitettäisiin vastaisuudessa enemmän huomiota arkeologien toimesta.

Mikael Jakobsson puolestaan huomauttaa, että Ruotsia on 1600-luvulta lähtien laajasti kartoitettu. Vanhoista kartoista löytyy paljon enemmän tietoa rajoista, kuin mitä tutkijat tähän mennessä ovat huomanneet.

The Building as Human Space

Joakim Thomasson tarkastelee povariasunnon kehitystä 1200-luvulta 1700-luvun alkuun saakka Ruotsin kaupunkihistorian kannalta. Hänen lähtökohdansa on Annales-koulukunnan näkemys historiasta poliittisen toiminnan, taloudellisen kehityksen ja aatteellisten suuntien summuna. Hän toteaa että varhaiset kaupunkiasunnot olivat yhdenmukaisia ja ulospäin avautuvia. Päädyt olivat kadulle päin. Vähitellen talot sulkeutuivat ja niihin tuli tasoeroja, jotka kertovat luokkavastakohtien kasvusta. Protestanttisen kapitalismin tulon

myötä prameilu tuli kaupunkikuvaan ja suurporvarien talot kilpailivat komeudessaan aateliston linnojen kanssa. 1600-luvulla pääomat keskittyivät aatelistolle, mistä johtuen porvarien talot jälleen yksinkertaistuvat mutta julkinen ja yksityinen sektori pidettiin edelleen erillään. Kaikkea elämistä ja asumista palvelevan suurtuvan tilalle vakiintui kaupungeissa monihuonejärjestelmä.

Katalin Schmidt Sabo lähestyy samaa problematiikkaa maaseudun asumuksista käsin. Hän esittelee tutkimusprojektiä, jonka tarkoituksena on selvittää miten siirtyminen viikinkiajalta keskiaikaan kuvastuu Skoonen maaseudun rakentamisessa. Teoreettisena pohjana tutkimuksilleen hänellä on sosiologian teoksia Karl Marxista uusimpiin genderoppeihin saakka. Hän toteaa, että Skoone ajanlaskumme ensimmäisen vuosituhatvaihteen tienoolla muuttui heimoyhteiskunnasta kristilliseksi valtioksi. Tämä kuvastuu selvästi rakennustapojen muutoksissa ja kylien pohjakaavoissa. Mutta mitkä voimat vaikuttivat taustalla? Oliko kyseessä vain ajatustavan muutos vai löytyykö sieltä vallanpitäjien tahdonilmaisuja?

Schmidt Sabon kauniista formuloinneista minulle jäi erikoisesti mieleen lausahdus: Rakentaminen ei tarkoita seinien pystyttämistä vaan tilojen luomista. Hänen tutkimustensa tavoitteena on selvittää kenelle ja miksi nämä tilat rakennettiin.

Tämän osaston kolmas kirjoittaja on Annika Andersson, jonka tutkimuskohde on hyvin perinteellinen: Hammershusin linnarauniot. Mutta hän ei lähesty tätä kohdetta rakennusarkeologina, vaan tila-analyytikkona. Hän haluaa selvittää miten keskiajan yhteiskunnan sosiaalinen organisaatio kuvastuu linnan tilajärjestyksessä. Tutkimusmateriaalina hän käyttää kaikkia tähänastisia rakennustutkimuksia, mutta lähestyy problematiikkaansa teoreettisen mallin perusteella. Kyseessä on vielä kokeilu, tuloksia jätetään odottamaan.

Off the Beaten Track

Kirjan loppuun on kerätty joukko kirjoituksia, joiden sijoittaminen yhteisen otsikon alle on mahdotonta. Lena Beronius Jörpeland huomauttaa että puuhiilen esiintyminen kaivausalueilla voidaan tulkita asutusedikaattoriksi. Gunhild Eriksdotter selvittää Harris'in matrixin käyttömahdollisuuksia rakennustutkimuksessa. Anna-Lena Eriksson on perusteellisesti käynyt läpi Tönsbergin linnan vanhojen kaivausten esinelöydöt ja toteaa että niistä voi saada tietoja irti vaikka kaivauskertomuksia ei ole olemassa, jos vain löytöpaikat ovat tiedossa. Gunilla Gardelin kirjoittaa keskiaikaisten rakennusten kivimateriaaleista ja kivenkäsittelytekniikasta. Hän toteaa että myös rakennusmateriaaleja tutkimalla voi saada tietoja keskiajan yhteiskunnallisista oloista.

Visions of the Past ei ole tieteellinen teos perinteisessä mielessä. Siinä ei julkaista arkeologisten uurasusten pohjalta saavutettuja lopullisia tutkimustuloksia. Tämä ei olekaan sen tarkoitus. Jo kielensä puolesta se suuntautuu suppean pohjoismaisen ammattiarkeologipiirin ulkopuolelle. Sen tarkoitus on antaa kuva Ruotsin ja eritoten Lundin laitoksen, historiallisen arkeologian tämänhetkisistä ajatustrendeistä ja tutkimuskohteista.

Yleisluonteisuudesta huolimatta teoksesta löytyy punainen lanka, paremminkin loimi, joka kertoo kirjoittajien yhteisestä taustasta saman oppituolin kasvatteina. Kirjoituksissa toistuvat sellaiset käsitteet kuin *centre-periphery*, *power-manifestation*, *continuity-changes*, *production-distribution*, *ideology-politics-economy*. Tämä osoittaa että teoreettinen lähestymistapa ja yhteiskunnallinen päävire jatkuvasti on ollut opetuksen ohjenuorana Lundin laitoksessa. Ajatusleikkinä voi kysyä minkälainen tulos olisi ollut jos julkaisijana olisi ollut joku vastaava suomalainen tutkijayhteisö. Epäilen pahasti että tämäntapaista ajatusten lentoa ei olisi syntynyt.

Knut Drake